

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-31-71>

УДК 330:336

ШЛЯХИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОГО ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

ECOLOGICAL TAX AND ENVIRONMENTAL EXPENDITURES OF UKRAINIAN LOCAL BUDGETS

Сучек Світлана Ігорівна

аспірант,

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7057-0314>**Карлін Микола Іванович**

доктор економічних наук, професор,

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1421-1066>**Suchek Svitlana, Karlin Mykola**

Lesya Ukrainka Volyn National University

У статті виявлені проблеми використання екологічного оподаткування в Україні та можливі шляхи їх вирішення з урахуванням досвіду країн ЄС з цього питання. Досліджені соціально-економічні проблеми щодо фінансування заходів зі становлення «зеленої» економіки в країнах світу та можливі шляхи їх вирішення. Проаналізовані перспективи і проблеми впровадження змін щодо екологічного оподаткування в Україні. Запропоновано пропорції розподілу надходжень від екологічного оподаткування між бюджетами різних рівнів та позабюджетними фондами та розширення джерел наповнення вищезазначених фондів відповідно до практики країн Європейського Союзу. Розглянуто можливість залучення банківського сектору до фінансування заходів щодо модернізації виробничих потужностей та запровадження енергозберігаючих технологій.

Ключові слова: екологічне оподаткування, вуглецевий податок, «зелена» економіка, «зелені» інвестиції, «зелені» облигації, ЄС, Україна.

В статье выявлены проблемы использования экологического налогообложения в Украине и возможные пути их решения с учетом опыта стран ЕС по этому вопросу. Исследованы социально-экономические проблемы финансирования мер по становлению «зеленой» экономики в странах мира и возможные пути их решения. Проанализированы перспективы и проблемы внедрения изменений экологического налогообложения в Украине. Предложены пропорции распределения поступлений от экологического налогообложения между бюджетами разных уровней и внебюджетными фондами и расширение источников наполнения вышеупомянутых фондов в соответствии с практикой стран Европейского Союза. Рассмотрена возможность привлечения банковского сектора к финансированию мероприятий по модернизации производственных мощностей и внедрению энергосберегающих технологий.

Ключевые слова: экологическое налогообложение, углеродный налог, «зеленая» экономика, «зеленые» инвестиции, «зеленые» облигации, ЕС, Украина.

The article highlights the problems of using environmental taxation in Ukraine and a possible way to solve them by studying the experience of EU countries on this issue. The topic of ecologically oriented economy is new for Ukraine and so far our own experience in this issue is not enough to form a clear environmental policy. It is important to get a positive environmental result and avoid losses to the economy. As a rule, the European Union is an ecologically progressive region. If we add to this the fact that Ukraine has clearly chosen a focus on the international arena, interaction with the EU, geographical proximity and existing trade and economic relations with the EU, issues of building a "green" economy it is appropriate to focus on the European experience. Therefore, the articles explore the socio-economic problems of financing measures to establish a "green" economy in the world and Ukraine. Possible ways to solve them are proposed, taking into account the current state of development of the country's economy. Perspectives and problems of introduction of changes concerning ecological taxation in Ukraine are analyzed. It is proposed to create

extra-budgetary funds of different levels to determine significant parts of the revenue from the environmental tax from the structure of the State budget. A proposal was made on the proportions of the distribution of revenues from environmental taxation between budgets of different levels and extra-budgetary funds. The option of expanding the sources of replenishment of the above funds in accordance with the practice of the European Union in defining the concept of environmental tax is considered. The possibility of involving the banking sector in financial measures for the modernization of production facilities and the introduction of energy-saving technologies was considered.

Keywords: environmental taxation, carbon tax, "green" economy, "green" investments, "green" bonds, EU, Ukraine.

Постановка проблеми. Загально визнано, що сьогодні світова спільнота перебуває на межі екологічної катастрофи. Завадити цьому можна за рахунок прискореного запровадження екологічних фінансових заходів, намічених Паризькою кліматичною угодою 2015 р. Одним із них повинно стати введення підвищеного екологічного оподаткування на продуцентів парникових газів, що вже зараз практикується у ряді країн ЄС, але поки не застосовується в Україні. Відповідно, виробники експортної продукції з нашої країни до ЄС у найближчі роки можуть стикнутися з проблемою різкого скорочення експорту до країн Європейського Союзу, оскільки Європейська Комісія прийняла рішення про додаткове оподаткування імпортованих товарів до ЄС, які містять значний вуглецевий слід. Під останнім розуміється використання при виготовленні товарів значної кількості енергії, виробленої з викопних джерел. Тому всі експортери до країн Європейського Союзу з 2023 р. будуть змушені надавати відповідні сертифікати про наявність такої енергії у товарах, що експортуються до ЄС. Україна ж суттєво запізнюється із проведенням належних заходів з цього питання, що у недалекому майбутньому може негативно позначитися на фінансовому стані нашої держави. Все це вимагає прискореного запровадження в Україні екологічного оподаткування за зразком провідних країн ЄС, хоча подібні заходи можуть призвести до значних екологічних ризиків у діяльності багатьох українських виробників.

Метою статті є дослідження позитивного та негативного впливу екологічного оподаткування на становлення «зеленої» економіки в країнах ЄС, що дозволить підвищити ефективність його використання в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Значний вклад у дослідження фінансових проблем розвитку «зеленої» економіки та екологічного оподаткування внесли такі зарубіжні та українські вчені, як: І. Бистряков, Е. Вайцзекер, І. Вахович, О. Веклич, В. Голян, О. Губанова, Г. Дейлі, П. Жук, В. Кравців, Н. Крафтс, Д. Лижін, С. Мезенцев, Р. Кламтам, Н. Павліха, Б. Порфір'єв, Б. Рубцов, П. Саблук, Д. Сті-

гліц, І. Сторонянська, Дж. Сьєберт, Ю. Туниця, Дж. Фарлей, М. Хвесик, Є. Хлобистов та інші. В той же час поки не вистачає системних досліджень позитивного та негативного впливу екологічного оподаткування на становлення «зеленої» економіки в країнах світу, що ускладнює його використання й в Україні. Передусім це стосується механізмів використання вуглецевого податку. Особливо гостро постали ці проблеми в останні роки в умовах здійснення фіскальної децентралізації, так як Українська держава хоче перекласти вирішення більшості екологічних проблем на об'єднані територіальні громади, не надавши їм належних фінансових ресурсів. Крім того, в Україні не вистачає власних фінансових ресурсів для запровадження відновної енергетики, тому в країні активно використовуються традиційні джерела енергії, що суперечить міжнародним екологічним угодам та не дозволяє нашій країні отримати позики та пільгові кредити від міжнародних екологічних організацій. Український бізнес також поки не готовий працювати в умовах сучасних екологічних обмежень, що запроваджуються у країнах ЄС при виробництві продукції з використанням традиційних джерел енергії. Відповідно, в перспективі це може призвести до суттєвого скорочення українського експорту та скорочення робочих місць в Україні.

Формулювання цілей статті. В статті ми ставимо ціль виявлення позитивних впливів екологічного оподаткування на побудову сприятливої для довкілля економіки у провідних країнах світу; дослідження проблем, що виникають при використанні екологічного оподаткування та можливих напрямів їх вирішення. Цей аналіз здійснюється з метою запровадження кращого європейського досвіду з побудови «зеленої» економіки в Україні в умовах обмежених фінансових ресурсів.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Одним із важливих напрямів удосконалення функціонування соціально-ринкової економіки у країнах ЄС є фінансове стимулювання владою побудови сприятливої для існування людства екологічної економіки. Для цього в світі використовується ціла система еколо-

гічних фінансово-екологічних інструментів, які важливо пристосувати й до умов України. Важливе місце у цьому процесі відводиться посиленню екологічного оподаткування та запровадження високих ставок вуглецевого податку зокрема. Це необхідно тому, що однією з підвалин соціально-ринкової економіки, на думку зарубіжних та українських вчених, є забезпечення екологічного порядку, що передбачає збереження навколишнього середовища, енергетичну ефективність, використання альтернативних відновлюваних джерел енергії [1, с. 71].

Аналіз зарубіжної та української наукової літератури з економіки природокористування дозволяє віднести до негативних фінансово-екологічних інструментів насамперед так званий вуглецевий податок, тобто ціни викидів у повітря кожної тонни вуглекислого газу. Визначення рівня вуглецевого податку виходить з нормативів заданої державою ціни на вуглець, з врахуванням якої суб'єкти ринку розраховують можливі обсяги викидів, які не лімітуються. Вуглецеві податки використовуються багатьма державами Європи, а також Мексикою та Японією. Щорічний світовий обсяг їх сплати складав 14 млрд дол. США (на квітень 2015 р.) Ціни на вуглець складають від 1 дол. за тонну вуглекислого газу в еквіваленті в Мексиці до 130 дол. за тонну в Швеції. Разом з тим, у більшості випадків ця ціна складає менше 10 дол. за тонну [2, с. 9]. В Україні ж цей податок є на кілька порядків меншим, тому він поки не створює належних стимулів до зменшення парникових викидів в атмосферу та заохочує як українських, так і зарубіжних інвесторів розвивати в нашій країні «брудні» виробництва. Цьому може завадити тільки самоорганізація населення на місцях та соціально-відповідальний бізнес, оскільки поки наша держава не приділяє належного уваги збереженню довкілля.

Все більше компаній у провідних країнах світу використовують й такий новий фінансово-екологічний інструмент, як «внутрішня ціна на карбон», який дає можливість врахувати кліматичні ризики під час розробки стратегії розвитку компанії. Згідно звіту, оприлюдненому CDP (Climate Disclosure Project) та We Mean Business напередодні засідання групи G20 в кінці травня 2017 р. в Італії, майже 100 компаній з Fortune Global 500 вже використовують подібний фінансовий інструмент. Спираючись на розрахунки експертів, компанії користуються так званими ціновими коридорами, які демонструють ефективну ціну на викиди парникових

газів на наступні 20–30 років для утримання темпів потепління на планеті. Вже сьогодні, за підрахунками CDP (Climate Disclosure Project) та We Mean Business, середня внутрішня ціна на викиди парникових газів в межах корпорацій енергетичного сектору коливається біля позначки 35 дол. США за тонну вуглекислого газу в еквіваленті у 2020 р. та 30-100 дол. США в 2050 р. [3]. Важливо вказану тенденцію врахувати й у діяльності українського бізнесу та державних екологічних структур. Тим більше, що в країнах ЄС розглядається питання щодо запровадження спеціальних екологічних сертифікатів, в яких буде передбачено вид енергії, який використано для продукування того чи іншого товару (послуги). У випадку застосування переважно викопних джерел енергії для виробництва певного товару для нього будуть введені обмеження для експорту в країни ЄС.

Важливою складовою механізму подолання негативних наслідків підвищеного екологічного оподаткування для фінансів підприємств в сучасних можуть стати «зелені» кредити так званих «зелених» фінансових інститутів (зокрема, «зелених» банків), які отримали широке розповсюдження насамперед в Німеччині, інших провідних країнах ЄС. За рахунок цих кредитів активніше запроваджуються «зелені» технології, направлені на зменшення забруднення навколишнього середовища. Тому розвиток «зелених» банків та подібних фінансових інститутів також важливо фінансово стимулювати і в Україні. До них насамперед відносяться альтернативні фінансові інститути, які інвестують в захист навколишнього середовища, у раціональне використання природних ресурсів, в підтримку сільського господарства та виробників біологічної продукції, а також забезпечують високий рівень прозорості фінансових операцій та соціальної відповідальності по відношенню до своїх вкладників та до співробітників. Кількість клієнтів «зелених» банків у країнах ЄС постійно зростає, хоча вони не є конкурентами традиційним великим фінансово-кредитним закладам. В основному клієнтами таких банків є люди з вищою освітою та доходом вище середнього, які зацікавлені насамперед у збереженні довкілля.

Станом на 2021 рік питання «зелених» банків для України нерозкриті, з 71 діючого банку [4] лише 3 реалізовує програми «зеленого» кредитування (Укргазбанк та ПроКредит Банк – для юридичних осіб та підприємців та Ощадбанк – для фізичних осіб). При такому низькому рівні залучення банків до

«зеленого» кредитування дефіцит «зеленого» фінансування в Україні оцінюється в 73 млрд. дол. США. Оскільки Україна є однією з найбільш енергоємних світових економік, частково у зв'язку з величезною промисловою базою, яка досі використовує технології виробництва, що потребують модернізації. Показник споживання енергії в країні у розрахунку на 1000 доларів ВВП є одним з найвищих у світі, а морально та фізично застаріла інфраструктура і втрати енергії в мережі означають, що середній українець використовує енергії втричі більше, ніж середній європеець. Отже, цілі Уряду були обумовлені цими важливими викликами, і однією з них є збільшення частки відновлюваних джерел енергії в загальному виробництві енергії в країні з 8 до 17 відсотків до 2030 року [5].

Тож ніша «зеленого» кредитування потребує значної підтримки зі сторони держави та банківського сектору, особливо зважаючи на те, що банки, які проводять «зелене» кредитування неохоче оприлюднюють відсоткові ставки такого кредитування, які не надто відрізняються від інших програм кредитування.

Уряд, відповідно до Закону України «Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року» визначає екологічну модернізацію підприємств, як один із пріоритетних напрямків діяльності. Для успішної реалізації модернізації, необхідно не лише зобов'язати підприємства, а й сформулювати для них умови. Тож, окрім, як використовувати метод «батого» через збільшення ставок оподаткування обсягів забруднень, яке є цілком доречним, на нашу думку, варто додати «пряника». Підприємства повинні мати можливість кредитування на пільгових умовах (вищезазначені «зелені» кредити, та відчувати фінансову підтримку держави.

Для застосування мотивації через вигоди, однозначно, необхідне фінансування, при тому в досить відчутних обсягах, особливо, коли мова про великих забруднювачів. Тож, слід визначити джерела фінансування модернізації виробництв. Ми вважаємо доцільним провести екологічно-податкову реформу в кілька кроків:

Крок 1: визначення пріоритету децентралізації в тому числі і в питанні екологічного податку. В Бюджетному кодексі України слід зафіксувати розподіл екологічного податку:

– До спеціального фонду Державного бюджету:

- 100% податку, що справляється за утворення радіоактивних відходів (включаючи вже

накопичені) та/або тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками понад встановлений особливими умовами ліцензії строк.

– До цільового позабюджетного фонду державного рівня:

- 20% податку, що справляється за викиди в атмосферне повітря двоокису вуглецю стаціонарними джерелами забруднення;

- 20% податку, що справляється за скиди забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти;

- 20% податку, що справляється за розміщення відходів у спеціально відведених для цього місцях чи на об'єктах, крім розміщення окремих видів відходів як вторинної сировини;

- 20% податку, що справляється за викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин стаціонарними джерелами забруднення (за винятком викидів в атмосферне повітря двоокису вуглецю).

– До цільового позабюджетного фонду обласного рівня:

- 20% податку, що справляється за викиди в атмосферне повітря двоокису вуглецю стаціонарними джерелами забруднення;

- 20% податку, що справляється за скиди забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти;

- 20% податку, що справляється за розміщення відходів у спеціально відведених для цього місцях чи на об'єктах, крім розміщення окремих видів відходів як вторинної сировини;

- 20% податку, що справляється за викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин стаціонарними джерелами забруднення (за винятком викидів в атмосферне повітря двоокису вуглецю).

– До цільового позабюджетного фонду місцевого самоврядування:

- 60% податку, що справляється за викиди в атмосферне повітря двоокису вуглецю стаціонарними джерелами забруднення;

- 60% податку, що справляється за скиди забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти;

- 60% податку, що справляється за розміщення відходів у спеціально відведених для цього місцях чи на об'єктах, крім розміщення окремих видів відходів як вторинної сировини;

- 60% податку, що справляється за викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин стаціонарними джерелами забруднення (за винятком викидів в атмосферне повітря двоокису вуглецю).

Виведення більшості коштів отриманих в наслідок справляння екологічного податку в

позабюджетний фонд дозволить раціоналізувати їх використання, оскільки не буде часового обмеження на освоєння коштів, можливим стане накопичення коштів, не освоєних протягом бюджетного року, для реалізації масштабних проектів з модернізації, енергозбереження, очистки і т.д.

При тому використання коштів цільових фондів буде мати виключно цільове призначення. Додатково буде доречним встановити норму закону відповідно до якої використання коштів з фонду можливе виключно через тендер на платформі ProZorro.

Крок 2: розширення поняття екологічного оподаткування відповідно до трактування екологічного податку в ЄС зі списку податків, що справляються в Україні, відповідно до бюджетного кодексу слід віднести:

– Акцизний податок на пальне, автомобілі легкові, кузови до них, причепи та напівпричепи, мотоцикли, транспортні засоби, призначені для перевезення 10 осіб і більше, транспортні засоби для перевезення вантажів, електрична енергія;

– Збір за першу реєстрацію транспортного засобу;

– Рентна плата;

– Рентна плата за нафту, природний газ і газовий конденсат, що видобуваються в Україні;

– Плата за користування надрами.

Оскільки вищезазначені податки пов'язані з експлуатацією природних ресурсів або ж із нанесенням збитків довкіллю, ми вважаємо доречним частину коштів в розмірі 5% від загальної суми коштів акумульованих за рахунок таких податків спрямовувати до спеціального фонду Державного бюджету (з можливістю подальшого перегляду частки в сторону збільшення).

Реалізуючи такі кроки держава отримає фінансовий ресурс на реалізацію заходів екологічно-економічного спрямування. Як до прикладу, в Бельгії компанія може отримати від держави компенсацію значної частини податкових витрат (до 80%) у разі, якщо компанія є учасником договорів про впровадження новітніх технологій енергозбереження (наприклад, відповідно до стандарту ISO 50001) або ж як у Швеції, Данії та Нідерландах компенсу-

вати підприємствам збільшення екологічного податку, зменшенням податкового навантаження на фонд оплати праці.

Окремо варто розглянути податкові стимули компаніям, що інвестують кошти у розробку нових технологій (R&D податковий кредит чи так звані Patent Boxes) [6].

Відповідно до даних Deloitte щодо податкових пільг у 32 країнах за 2015 рік [3], такі механізми включають: звільнення від сплати певного податку (10 з 32 країн); можливість списати на витрати частку витрат на НДДКР (в деяких країнах ця частка більше 100% – так CORE Metadata, citation and similar papers at core.ac.uk Provided by Institutional Repository of Vadym Hetman Kyiv National Economic University 280 звані super deductions – 16 з 32 країн); прискорена амортизація фондів, задіяних в НДДКР (6 з 32); податковий кредит (здебільшого з податку на прибуток – 12 з 32 країн); пільгова ставка оподаткування (4 з 32 країн); грошові гранти окремим підприємствам (9 з 32 країн); спеціальний режим оподаткування, який називається «Patent box» (6 з 32 країн). Більшість країн, крім Нідерландів, Австрії та Австралії, надають більше одного виду податкового стимулювання [7].

Якщо додати обов'язкову умову, що інвестицій повинні бути обов'язково в «зелені» технології – це буде досить перспективним інструментом стимулювання розвитку науки та технологій в країні.

Висновок. Отже, «озеленення» економіки України є цілком реальним процесом, для реалізації якого необхідно комбінуючи успішний досвід європейських країн розширити поняття екологічного податку, дещо підвищити ставки екологічного податку за забруднення навколишнього середовища, створити позабюджетні фонди цільового спрямування, реалізувати систему податкових пільг для екологічно орієнтованих компаній, надати підтримку існуючим «зеленим» банкам та таким, що зацікавлені запроваджені продукту «зелені» кредити та стимулювати розвиток «зелених» технологій в Україні. Наведений перелік заходів не виведе Україну на рівень екологізації країн ЄС ні за рік, ні навіть за п'ять, проте створить забезпечить надійний фундамент для подальших кроків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Соціальна економіка : навч. посіб. 2-е вид., без змін / [О.О. Беляєв (кер. авт. кол.), Є. Б. Ніколаєв (наук. ред.), А.В. Келічавий та ін.]. Київ : КНЕУ, 2016. 481, [7] с.
2. Порфирьев Б.Н. «Зеленые» тенденции в мировой финансовой системе. *Мировая экономика и международные отношения*. 2016. № 9. С. 5–16.

3. Гичка О., Сущенко О. Make the world great again: навіщо США виходять з Паризької угоди. URL: <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2017/06/02/7066632/>
4. Кількість банків // Мінфін. 2021. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/count/>
5. Перший в Україні банк зеленого фінансування підтримує бізнес, що піклується про клімат // Сайт компанії International Finance Corporation: IFC. 2021. URL: https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/news_ext_content/ifc_external_corporate_site/news+and+events/news/ukrgasbank-uk
6. Макаrchук Р. Екологічний податок: світовий і український підходи. НВ Бізнес. 2019. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/ekologichniy-podatok-svitoviy-i-ukrajinskiy-vimiri-50055386.html>
7. Керімов П.О. Податкове стимулювання НДДКР: огляд світового досвіду. *Корпоративні фінанси: проблеми та перспективи інноваційного розвитку* : матеріали І Всеукр. наук.-практ. конф., 22 черв. 2016 р. / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана» [та ін.] ; редкол. : В.К. Хлівний (голова) [та ін.]. Київ : КНЕУ, 2016. С. 279–282.

REFERENCES:

1. Nikolaev E. B. (Eds.) (2016) *Socialna ekonomika [Social Economy]*. Kyiv: KNEU. (in Ukrainian)
2. Porfirev B. N. (2016) «Zelenye» tendencii v mirovoj finansovoj sisteme ["Green" trends in the world financial system]. *Mirovaia ekonomika i mezhdunarodnye otnoshenia – World Economy and International Relations*. (in Russian)
3. Hychka, O., & Sushchenko, O. Make the world great again: navishcho SSHA vyhodiat z Paryzkojyi uhody [Make the world great again: why the USA quit the Paris Agreement]. Retrieved from: <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2017/06/02/7066632/> (in Ukrainian)
4. Kilkist bankiv [Number of banks] (n.d.). <https://index.minfin.com.ua/>. Retrieved from: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/count/> (in Ukrainian)
5. Pershyi v Ukraini bank zelenoho finansuvannia pidtrymuie biznes, shcho pikluietsia pro klimat [Ukraine's first green finance bank supports climate-friendly businesses] (n.d.). <https://www.ifc.org>. Retrieved from: https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/news_ext_content/ifc_external_corporate_site/news+and+events/news/ukrgasbank-uk (in Ukrainian)
6. Makarchuk R. (2019) *Ekolohichniy podatok: svitovi i ukrajinskiy pidkhody [Environmental tax: global and Ukrainian approaches]*. NV Biznes – NV Business. Retrieved from: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/ekologichniy-podatok-svitoviy-i-ukrajinskiy-vimiri-50055386.html> (in Ukrainian)
7. Kerimov P. O. (2016) *Podatkove stymuliuvannia NDDKR: ohliad svitovoho dosvidu [Tax incentives R&D: a review of world experience]*. Khlivnyi V. K. (Eds.). *Korporatyvni finansy: problemy ta perspektyvy innovatsiinoho rozvytku – Corporate finance: problems and prospects of innovative development*. Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference. Kyiv. (in Ukrainian)